

ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРЕДМЕТНИЙ СВІТ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

FORMATION OF IDEAS ABOUT THE SUBJECT WORLD IN PRESCHOOL CHILDREN USING INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

У статті на основі вивчення наукової літератури обґрунтовано необхідність формування у дошкільників уявлень про предметний світ як однієї із важливих сфер життєдіяльності людини в психолого-педагогічному контексті. Автором проаналізовано різні підходи до визначення терміну уявлення. Розкрито сутність поняття «інноваційна педагогічна технологія», яке трактується як компонент педагогічного процесу, що відображає його провідні, сутнісні характеристики – сукупність послідовних взаємодій з метою розвитку. Визначено, що ознайомлення дітей з предметним світом відбувається у формі уявлень. Поняття уявлення визначено як збережений і відтворений у свідомості чуттєво-наочний образ раніше сприйнятих предметів чи явищ дійсності. В основі уявлення лежить актуалізація мнемічних (минулих) слідів у мозку людини, минулий досвід, попередні сприймання й відчуття. Проаналізовано зміст та складові предметного світу, встановлені взаємозв'язки з іншими сферами. Автором визначено у структурі уявлень про предмети когнітивний (сукупність уявлень і знань про предмети, їх групи, призначення, можливості використання, роль у житті людини), емоційно-ціннісний (наявність пізнавального інтересу, емоційне ставлення до оточуючих предметів) та діяльнісний (вміння використовувати предмети за призначенням, вміння використовувати предмети в незвичайних умовах, вміння конструювати предмети з підручних матеріалів) компоненти.

Визначено, що саме класифікація предметного світу є найбільш зручною для використання її у практичній діяльності вихователя і дає можливість сформувати у дошкільників широкі, різнобічні уявлення про предметний світ. Відзначено, що предметний світ сприяє пізнавальному, фізичному, мовленнєвому, емоційно-ціннісному, творчому розвитку дитини. Впровадження інноваційних педагогічних технологій як засіб в освітній процес, підвищить результативність освітнього процесу, сформує у педагогів ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток і формування всебічно розвинутого дошкільника, спроможного вирішувати певні завдання у практичній діяльності.

Ключові слова: предметний світ, предметне довкілля, уявлення, інноваційні педагогічні технології, розвивальне середовище, дитина дошкільного віку.

The article, based on the study of scientific literature, substantiates the need for preschoolers to form ideas about the objective world as one of the important spheres of human activity in the psychological and pedagogical context. The author analyzed various approaches to defining the term representation. The essence of the concept of «innovative pedagogical technology» is revealed, which is interpreted as a component of the pedagogical process that reflects its leading, essential characteristics – a set of successive interactions with the purpose of development. It was determined that children's familiarization with the objective world takes place in the form of ideas. The concept of representation is defined as a sensory-visual image of previously perceived objects or phenomena of reality preserved and reproduced in the mind. The idea is based on the actualization of mnemonic (past) traces in the human brain, past experience, previous perceptions and feelings. The content and components of the subject world have been analyzed, relationships with other areas have been established. The author defined the structure of ideas about objects as cognitive (a set of ideas and knowledge about objects, their groups, purposes, possibilities of use, role in human life), emotional and valuable (availability of cognitive interest, emotional attitude to surrounding objects) and activity (ability to use objects as intended, the ability to use objects in unusual conditions, the ability to construct objects from improvised materials) components.

It was determined that the classification of the subject world is the most convenient for its use in the practical activities of the educator and provides an opportunity to form broad, versatile ideas about the subject world in preschoolers. It was noted that the material world contributes to the child's cognitive, physical, speech, emotional and value, creative development. The introduction of innovative pedagogical technologies as a tool in the educational process will increase the effectiveness of the educational process will form value orientations among teachers, aimed at the development and formation of a comprehensively developed preschooler, capable of solving certain tasks in practical activities.

Key words: subject world, subject environment, representation, innovative pedagogical technologies, developmental environment, preschool child.

УДК 373.2.015.31:159.922.75
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/49.1.30>

Смолюк С.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри загальної педагогіки
та дошкільної освіти
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Проблема формування у дітей, починаючи з дошкільного віку, цілісних уявлень про світ предметів і речей як однієї із основних сфер життєдіяльності людини відповідає запитам, які ставить сучасний соціум перед психолого-педагогічною наукою.

Потреба у пізнанні світу й побудові індивідуальної картини світу виникає у дитини уже в дошкільному віці. Вона прагне до осмислення дійсності, ознайомлення з основними законами життя (природними, предметними, соціальними), усвідомлення сенсу власного існування та пошуку свого домірного місця у складному й суперечливому світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень щодо ознайомлення дітей дошкільного віку з довкіллям засвідчує інтерес науковців до різних сторін цього феномену: використання пошуково-дослідницької діяльності (Н. Лисенко, Л. Парамонова, М. Поддяков, О. Поддяков та інші); ознайомлення з явищами неживої природи (С. Ніколаєва, Н. Рижова, П. Саморукова, І. Фрейдкін, Н. Яришева та ін.), суспільними явищами (А. Богуш, Н. Гавриш, В. Ільченко, С. Козлова та ін.), фізичними залежностями (З. Богуславська, О. Запорожець, Т. Земцова, Л. Кларіна, Є. Корзакова, Л. Міщик та ін.); природно-предметного довкілля (Л. Зайцева, В. Логінова, Н. Рижова). Використання інноваційних технологій в освітньому процесі присвячені роботи (А. Вербицького, І. Дичківської, М. Кларіна, О. Листопада, В. Нестеренко, Є. Полата, С. Сисоєвої та ін.); упровадження інновацій в роботу з дітьми дошкільного віку відображені у дослідженнях (Х. Барна, А. Бурова, А. Вакулєнко, С. Поворознюк, О. Прокоф'єва, А. Харченко, Л. Швайка та ін.). Науковці доводять, що цілеспрямоване ознайомлення з об'єктами навколишньої дійсності, їхніми властивостями сприяє здатності дітей, навіть молодшого та середнього дошкільного віку, узагальнювати й робити правильні умовиводи про прості міжоб'єктні зв'язки.

Сучасні наукові дослідження (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузьменко та ін.) свідчать, що в дітей важливо формувати знання про різноманітні предмети та явища, загальноживані способи мисленнєвої діяльності. Учені наголошують на необхідності засвоєння вихованцями не окремих предметних знань, а вміння їх об'єднувати на основі розумових дій.

Водночас аналіз теоретичних джерел і сучасної практики дає підстави стверджувати, що наявні науково-практичні напрацювання не в повному обсязі висвітлюють питання щодо змісту формування уявлень про предметний світ у дітей дошкільного віку.

Мета статті є обґрунтування потреби використання у формуванні уявлень про предметний світ у дітей дошкільного віку засобів інноваційних педагогічних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Дошкільний вік є фундаментом розвитку базових компетентностей і навичок, необхідних людині протягом життя. Відповідно до освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі» Базового компоненту дошкільної освіти в Україні в дитини до кінця дошкільного віку важливо сформувані уявлення про природу планети Земля і Всесвіту; розуміння, що Земля є частиною Космосу, а всі його об'єкти (зорі, планети, комети, метеорити тощо) знаходяться дуже далеко; володіння елементарними уявленнями про дослідження Космосу людиною; знання, що на планеті Земля є неживі і живі об'єкти природи; усвідомлення зв'язків між рослинами і тваринами, їхні функції в природі; встановлення залежності об'єктів природи від екологічних факторів; розуміння особливостей та умов розвитку рослин (фази розвитку, екологічні фактори, поживність ґрунту, догляд), існування тварин (стадії розвитку, залежність від середовища існування, реакції на сезонні зміни); усвідомлення поділу рослин і тварин на групи; знання, що є дикорослі і культурні рослини; дикі, свійські тварини; знає правила поведінки з ними; володіння знаннями про основні властивості неживих об'єктів природи (повітря, вода, пісок, глина, каміння), які може виявляти під час елементарних дослідів; усвідомлення значення назв-характеристик окремих властивостей об'єктів та фізичних явищ навколишнього світу (твердість, м'якість, сипучість, в'язкість, плавучість, розчинність; швидкість, напрямок тощо); володіння назвами штучних матеріалів, виготовлених людиною із природної сировини (метал, гума, тканина, пластик, папір тощо); знає ознаки пір року і явищ природи [1, с. 12].

У психолого-педагогічній літературі під уявленнями розуміють чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності, що зберігається і відтворюється у свідомості людини поза безпосереднім впливом їх на органи чуттів (К. О. Альбуханова-Славська, Б. Г. Анан'єв, І. Д. Бех, О. О. Бодальов й інші).

Ознайомлення дітей з предметним світом відбувається у формі уявлень. Уявлення – збережений і відтворюваний у свідомості чуттєво-наочний образ раніше сприйнятих предметів чи явищ дійсності. В основі уявлення лежить актуалізація мнемічних (минулих) слідів у мозку людини, минулий досвід, попередні сприймання й відчуття [4, с. 333].

Уявлення – образи предметів, сцен і подій, що виникають на основі пригадування або продуктивної уяви. Уявлення актуалізуються за асоціаціями: слово – образ, образ – образ, почуття – образ, – а також мимоволі, через дію неусвідомлюваних механізмів. Образ уявлення відбивається у сфері свідомості. Особистісні уявлення об'єктивуються, стають доступними іншим через словесний опис, графічне зображення і пов'язану з ними поведінку. Рухові уявлення здійснюють

попереднє налаштування людини на дію і як еталон коректують її [5, с. 562].

Сутність уявлень у тім, що вони є узагальненими образами дійсності, які зберігають важливі для особистості особливості світу.

Про важливість ролі предметного світу в розвитку дітей дошкільного віку наголошують у своїх дослідженнях вчені Л. А. Венгер, О. В. Запорожець, В. І. Логінова, Г. М. Леушина, Л. Г. Розенгарт-Пупко, О. В. Дибіна-Артамонова та інші. У ряді психологічних досліджень показана здатність дитини дошкільного віку до засвоєння зв'язків і залежностей між об'єктами та явищами оточуючої дійсності. Так, Б. Ананьєв, Л. Венгер, П. Гальперін, Д. Ельконін, О. Запорожець, Г. Люблінська, М. Поддьяков довели можливість формування у дітей узагальнених уявлень про предмети та явища, зв'язки й відношення, які будуть покладені в основу правильного світорозуміння, що буде сприяти формуванню наукового світогляду надалі.

За М. Осоріною, дошкільний вік – період побудови базових взаємин дитини зі світом і її бажання впорядкувати свої знання про довкілля, а пізніше узагальнити їх у вигляді певної моделі світобудови [2].

Для нашого дослідження важливим є з'ясувати зміст та складові предметного світу (довкілля), встановити взаємозв'язки з іншими сферами. Предметний світ є однією із важливих сфер, які дитина пізнає найперше. У предметах матеріалізовано багатовіковий досвід людства, який дитина сприймає в узагальненому вигляді через фізичні й динамічні властивості предмета, його зв'язки з іншими об'єктами дійсності. Предмети оточують дитину відразу після народження, допомагаючи їй адаптуватися та вижити в новому для неї соціальному середовищі, супроводжують її впродовж усього життя. По мірі зростання до сфери пізнання дитини долучаються й інші сфери життєдіяльності людини: природа, інші люди, власне вона сама, інші види культури (не лише матеріальної, якою є предметний світ).

М. А. Коськова вважає, що предметний світ як складова культури є сукупністю штучно створених людиною речей і споруд з метою виконання найрізноманітніших функцій. Цю сукупність артефактів називають предметним середовищем (світом речей, матеріальною культурою, матеріально-технічною культурою, предметною культурою) [8, с. 345].

У структурі уявлень про предмети визначено когнітивний (сукупність уявлень і знань про предмети, їх групи, призначення, можливості використання, роль у житті людини), емоційно-ціннісний (наявність пізнавального інтересу, емоційне ставлення до оточуючих предметів) та діяльнісний (вміння використовувати предмети за призначенням, вміння використовувати предмети в незвичайних умовах, вміння конструювати предмети з підручних матеріалів) компоненти.

Предметний світ класифікують по різному. Для розуміння й усвідомлення дитиною дошкільного віку багатство й різноманіття предметного світу структурували за певними критеріями: різні властивості предметів (металеві, дерев'яні, скляні, пластмасові); форма предметів (кругла, прямокутна, овальна); функція предмета (меблі, посуд, одяг, знаряддя праці тощо); призначення предмета, тобто здатність задовольняти потреби дорослого або дитини (предмети, які задовольняють ігрові потреби (умовні, реалістичні іграшки, предмети-замінники); трудові потреби (знаряддя праці, предмети, які полегшують працю в побуті та на виробництві); життєві потреби (посуд, меблі, одяг, взуття, предмети особистої гігієни тощо); духовні та інтелектуальні потреби (книги, картини, телевізор, комп'ютер, музичні інструменти тощо); сфера використання предметів: предмети, які використовуються у сферах праці, побуту, культури та свята [7]. Варто зазначити, що саме така класифікація предметного світу, на нашу думку, є найбільш зручною для використання її у практичній діяльності вихователя і дає можливість сформулювати у дошкільників широкі, різнобічні уявлення про предметний світ.

Предметний світ дає можливість дитині зміцнити фізично, оскільки змушує її рухатися, бігати, присідати, діставати щось, підстрибувати, наздоганяти. Він допомагає їй рости здоровою (вмиватися, купатися, чистити зуби, захищає від холоду, дощу, сонця, задовольняє потребу в їжі, одязі, забезпечує повноцінний сон, створює затишок і емоційний комфорт в будинку, на вулиці, в дитячому садку). Іншими словами, предметний світ сприяє пізнавальному, фізичному, мовленнєвому, емоційно-ціннісному, творчому розвитку дитини.

Дошкільний вік є періодом, який відіграє особливу роль у пізнанні дитиною світу загалом, й предметного світу, зокрема. В зв'язку з цим важливим є пошук принципово нових форм, методів навчання, технологій, які дадуть можливість формувати уявлення про предметний світ у дітей.

У контексті досліджуваної проблеми інноваційна педагогічна технологія розглядається нами як компонент педагогічного процесу, що відображає його провідні, сутнісні характеристики – сукупність послідовних взаємодій з метою розвитку. У практичній діяльності педагогічна технологія є результатом рефлексії вихователем педагогічної взаємодії [6, с. 237].

Впровадження педагогом інноваційних педагогічних технологій в практиці здійснюється на трьох рівнях: загальнопедагогічний рівень; предметно-лабораторний (освітня технологія використовується в значенні окремої методики); локальний (модульний) рівень – стосується елементів освітнього процесу [3].

Основна ідея застосування інноваційних технологій вихователем полягає в гармонійному

поєднанні сучасних технологій із традиційними засобами розвитку дитини для формування психічних процесів, головних сфер особистості, розвитку творчих здібностей.

Інноваційних технологій є великий вибір, але не кожна з них може бути використана вихователем в роботі з дітьми дошкільного віку. Отже, розглянемо інноваційні технології, авторські програми, методики та їх елементи, які найбільш актуальні та пристосовані до впровадження у практику роботи закладу дошкільної освіти.

В закладі дошкільної освіти впроваджуються спектр методик і технологій: технологія психолого-педагогічного проектування Т. Піроженко, методика використання схем-моделей у лексико-граматичній роботі К. Крутій, методика художньо-мовленнєвої діяльності Н. Гавриш, методика використання інтелектуальних карт та коректурних таблиць Н. Гавриш, методика розвитку творчих здібностей на заняттях з малювання Л. Шульги, методика використання схем-моделей для навчання дітей описових розповідей Т. Ткаченко, технологія розвитку творчої особистості (теорія розв'язання винахідницьких завдань) Г. Альтшуллера, методика раннього та інтенсивного навчання грамоти М. Зайцева, логічні блоки Дьєнеша, методика навчання дітей раннього віку Глена Домана, інтелектуальні ігри Нікітіних, розвивальні ігри В. Воскобовича, інформаційно-комунікаційні технології, технологія ейдетики для дітей дошкільного віку, палички Кюїнезера, здоров'язберезувальна технологія М. Єфименка та ін. Такі заняття забезпечують оптимальну активність дітей дошкільного віку та сприяють кращому засвоєнню теми. Наприкінці заняття дітям пропонують сказати ключові поняття теми, нову інформацію, про яку вони дізналися, що на занятті сподобалося чи навпаки, не сподобалося, просять аргументувати свої думки. Інноваційні педагогічні технології використовуються на заняттях як засіб і спрямовують свої дії на формування у дітей значущої мотивації до пізнання, що і скеровує їхню пізнавальну активність, стимулює розвиток власних почуттів та інтересів. Чим

цікавіша така діяльність, тим емоційніший її вплив і тим більший ефект вона дає.

Висновки. Таким чином, ми дійшли висновку, що застосування вихователем інноваційних технологій як засобу підвищить результативність освітнього процесу, сформує у педагогів ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток і формування всебічно розвиненого дошкільника, спроможного вирішувати певні завдання у практичній діяльності. У свою чергу, застосування різних технологій сприяє формуванню у дітей дошкільного віку таких якостей, які є необхідними у подальшому формуванні вміння вчитися цілеспрямовано та сприймати нове усвідомлено та з інтересом.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні особливостей використання окремих методик та технологій в процесі формування уявлень про довкілля у дітей дошкільного віку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2012. № 7. С. 4–19.
2. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : Підручник для ВНЗ. К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. 408 с.
3. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
4. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
5. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х. : Прапор, 2007. 640 с.
6. Шахіна І. Ю., Садова Д. В. Інноваційні педагогічні технології в дошкільній освіті: переваги та особливості використання. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : "Педагогічні науки"*. 2020. Вип. 1. С. 236–240.
7. Шелестова Л. В. Збагачення уявлень старших дошкільників про світ. *Дошкільне виховання*. 2012. № 2. С. 11–15.
8. Шелестова Л. В. Кількісно-якісний аналіз уявлень про предмети у картині світу старших дошкільників. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2012. Вип. 3 (16). С. 342–352.